פרק י"ב

בפרום המרד

שרידי יהודי וורשה, ביחוד הצעירים שבהם, החליטו להתגונן נגד הגזרה להכחיד את השרידים המעטים שנותרו בעיר, במחבואים ובבונקרים. התאחד כל הנוער מן השמאל ועד הימין, בדעה אחת שלא לתת לאויב להפיק את זממו בנקל, למרוד ולהתגונן עד הרגע האחרון.

מובן שלגבי בעיה זו היו מימינים ומשמאילים. הללו טענו שאין מה לאבד, וכי אפסה כל תקוה, וצריכים רק להגדיל כבוד ישראל המחולל בגויים, והללו טענו כי צריך להשאר במצב התגוננות פסיבית אולי יצליחו בכל זאת אחדים להנצל כי אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע מן הרחמים ומן התקוה.

ראשי הצבור שקלו ודנו בבעיה זו ולא יכלו לבוא לידי החלטה. עד שהנוער החליט לעשות ולפעול על דעת עצמו מבלי לשאול את מי שהוא וכך פרץ המרד בערב פסח של שנת תש"ג.

על מרד גיטו וורשה אין אני דן עכשיו, כבר נכתב עליו הרבה, ברצוני רק לספר על עמדתו של הגאון רבי מנחם זמבה לבעיה גורלית זו. ושוב אנו נזקקים להסתמך על עדי ראיה ועל הניצולים המעטים.

הדר. הלל זיידמן ביומנו מוסר דו"ח ע"ד התיעצות חשובה של חשובי העיר הנותרים בדבר שאלת המרד. ההתיעצות התקיימה באולם הארכיון של הקהלה והשתתפו

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 95 הודפס ע"י אוצר החכמה

בה רבנים, מלומדים מדינאים, פילוסופים, וכל אחד חוה את דעתו והנה התערב הגאון רבי מנחם בשיחה ואמר:

— על כל פנים לא היינו צריכים ללכת בעצמנו ל„אומשלאגספלאץ (מקום הרכוז של הלקוחים לקרונות המות). צריכים היינו להתנגד, אבל השלינו את עצמנו בדמיונות שוא. עם חכם ונבון, — נטל ממנו שכלו. האמינו כל הזמן — אולי ושמא ואפשר . . . וגם היה יסוד להאמין. הנה אויבינו הרבו כל כך לדבר על גדולינו רבי ההשפעה, על היהודי ברנרד ברוך, על היהודי מורגנטוי, על היהודי הור־בלישה. מדוע הם לא נזכרו בנו, באחיהם הנתונים לכליון? האמנו איפוא וקוינו שסוף ההצלה לבוא. אלמלא אשליה זו שהיתה הגיונית כשלעצמה, אפשר שהיינו מתנהגים אחרת. חוץ מזה, שגינו קשה בשעה שחשבנו את אויבינו לטפשים ואת עצמנו לחכמים גדולים. „אם יאמרו אין חכמה בגוים — אל תאמין". מאידך גיסא היתה הפקחות אצלנו מרובה מן החכמה, והפקחות לא תמיד היא מדה מועילה. הרי הגמרא אומרת: אהניא ליה שטותא לפלניא — לפלוני הועילה שטותו. לא תמיד עוזרת הפקחות. „קרח שפקח היה מה ראה לשטות זו?„ יש שזהו שטות לאדם שהוא פקח. צריכים אנו להבין מלכתחילה שאותו רשע מבקש לעקור את הכל, ואנו צריכים היינו להשתמש בכל האמצעים ולהזעיק את העולם. ועכשיו אנו חייבים להתנגד. אסור לנו להסגיר את עצמנו בידי האויב".

בדברו מצד ההלכה אמר הגאון:

יש דרכים שונות לקידוש השם. אילו הכריחו כיום את היהודים לשמד, ואפשר היה להנצל על ידי השתמדות כמו

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בספרד או בשעת גזרת תתנ"ו, היתה מיתתנו כשלעצמה בחינת קידוש השם. הרמב"ם פוסק אפילו, שבשעה שיהודי נהרג משום שהוא יהודי הרי זה בלבד קידוש השם. והלכה כמותו. אך כיום הזה הדרך היחידה לקדש את השם היא התנגדות מזוינת בפועל.

הכל מקשיבים מתוך יראת הכבוד לדבריו של הרב הגאון. דומיה כבדה עוטפת את הנוכחים, הווכוחים חדלו, אפסו חילוקי הדעות, הפסק נחרץ (יומן גיטו וורשה צד 221).

ומר י. ל. פיינגולד אחד הניצולים מגיטו וורשה כותב ברשימתו על הגאון רבי מנחם כדברים האלה:

„גאון התורה רבי מנחם זמבה נשתנה במשך הזמן. צנום, מכווץ, כאילו הונמכה קומתו. פניו ואפו הוארכו ועיניו בולטות מחוריהן. אצלו כבר סימו תפילת שחרית (היה זה בחג הסוכות תש"ג — המעתיק). ספרים על ספרים היו מונחים על שלחן קטן, ישבו אצלו הרב שמשון שטוקהמר, ר' יעקב טרוקנהיים, ר' אליעזר גרשון פרידנזון, ר' אייזיק בער אקרמן, ר' יהודא ליב אורליאן, ר' יעקב ראדזינסקי מתנועת „תורה ועבודה", מר יצחק גיטרמן מנהל הג'וינט, דר. יצחק שיפר ומנחם קרשנבוים (מנהיגים ציונים ידועים).

רבי מנחם התחיל:

„היינו כצאן לטבח יובל. האיך נתרחש הדבר שאבדה בינתו של עם חכם ונבון? זוהי הגדולה שבפורעניות שנתכה עלינו מן השמים. מדבר אני אליכם מתוך ישוב הדעת ואני אומר לכם שזוהי הדרך: להתקומם, להתנגד,

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 97 הודפס ע"י אוצר החכמה

כל מי שהיכולת בידו, ללמד בני יהודה קשת. ודאי רבים מאתנו מתנגדים למרד ולשימוש בכלי זין. אדם קרוב לעצמו, כל אדם רוצה בחיים, ודאי שאין ידינו רגילות במלחמה ובפרט בידים ריקניות כלפי ענק בנשק ובטומאה כאחד, אבל כל זה מטמטם את השכל, זה שהרדימונו וששתקו את חושנו.

לא כדרכי קידוש השם לפנים דרכי קידוש השם כיום. לפי ההלכה אני מתכוון. בשעה שניתנה האפשרות ליהודי לחיות כלא-יהודי, די היה לו לקדש את השם בזה בלבד שהוא יהודי, כך פוסק הרמב"ם. אבל היום, כשאין תועלת בהמרת הדת, אזי הריגתו של יהודי אין בו משום קידוש השם אלא **בשאיפתו לחיים".**

ובפנותו להרב שמשון שטוקהמר אמר:

„ר' שמשון! עיינתי בפרשת נקמה, נתקשיתי תמיד בענין זה. נקמה ונטירה הנם לא תעשה מפורשת ובמלחמת מצוה יש חובת נקמה: נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים. אלא ההסבר הוא פשוט: נקמה אינה חוקה בלא טעם, אלא יש טעם לדבר. אם הנוקם מתכוון לעצמו ולבשרו, ומוצא בנקמה סיפוק שפל ומגונה לעצמו, יש עברה בדבר. לעומת זה במלחמת מצוה אין הנקמה למען הפרט אלא למען הכלל והיא נעשית מצוה כהלכתה. כאשר אנו מתרחקים מפניות פרטיות אנו נושאים תפילה: אבינו מלכנו, נקום נקמת דם עבדיך השפוך. ומטעם זה אני רואה שלפי ההלכה מצוה במרד במיטב תכסיסי המלחמה, שהרי בנקמת ה„דם השפוך" לא ייתכן שיהא אדם מתכוון לעצמו. כי מה נקמה היא זו, אם ברור הדבר שעליו לההרג תחילה. אבל קידוש השם יש כאן. מלחמת מצוה היא

הדפסה בראולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 98 הודפס ע"י אוצר החכמה

ובמלחמה כזו מצוה בנקמה במסירות נפש בקדושת הדעת והרצון". (הצפה י"ז תשרי תש"ז).

מסתמכים אנו על עדויות אלה השנים ועל עדויות אחרות מפי ניצולים, שספרו כי הגאון רבי מנחם תמך בכל לבו בנוער המתמרד וכי בנו בכורו הר' **שמעון אליעזר זמבה** הי"ד היה מתומכי המרד בפועל בהסכמת ובתמיכת אביו הגאון. כן מעיד על זה ש"ב הר' אברהם זמבה שנשאר בחיים והנהו אחד מעסקני אגודת ישראל במחנות שבגרמניה, כי הגאון היה מתומכי המורדים וכל פעם שערכו מגביות לצורך הגנת הגיטו היה הרב מהתורמים הראשונים.

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 99 הודפס ע"י אוצר החכמה

פרק י"ג

ימיו האחרונים

רשימה מפורטת על חיי הגאון האחרונים ועל המצב בגיטו בפרום ובימי המרד הראשונים, פרסם מר אברהם זמבה קרובו וש"ב של הגאון הי"ד, שנמצא בקרבתו עד רגעיו האחרונים.

תחלת אפריל 1934. שארית גיטו וורשה קודחת. עוד ימים ספורים לסערה האיומה הצפויה. אין זה כבר בגדר סוד שאין להעלותו על הפה. אין שוקעים יותר באשליות. כפי שמדברים, הרי הוא, היטלר שחיק טמיא בעצמו היה בוורשה והשאיר „צו" כי וורשה מוכרחת להיות נקיה מיהודים לחלוטין. אין כבר שואל עוד האם אמת הדבר? מרגישים זאת באויר....

בתוך הגיטו מתכוננים משום כך בקדחתנות, מוכרחים להחליט מהר. אין זמן יותר לתכניות. הכל מתכוננים: מי להמלט אל הצד הארי מי לתוך הבונקר הנצחי ומי — למלחמה. גם מצד השני מתכוננים הרוצחים הנאצים לתכניות ההשמדה השטניות שלהם. הם יודעים כבר כי הפעם לא יעלה להם כך בנקל, הגיעו אליהם ידיעות שהגיטו מזדיין ומתכונן להתנגדות. הבקורים והחפושים של הרוצחים הסאדיסטיים המפורסמים לדראון קלויסטר מיאר ופלשר שהיו באים למאפיות ומחפשים לחם — ובונקרים — הם הוכחה חותכת שהם מתמצאים במה שמתרחש בגיטו. הם מנסים משום כך אמצעי חדש.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 100 הודפס ע"י אוצר החכמה

מנהלי העבודה הידועים טבנם ושולץ מתמנים לכאורה בתור קומיסארים על הגיטו, מתוך ההנחה שהם כן יהנו מאמונם של תושבי הגיטו, לעזוב מרצון את הגיטו ולעבור כאן ביחד עם הסדנות אל המחנות שבמחוז לובלין.

ה„המפלגה" (כך קראו לתנועת ההתנגדות החשאית) אחזה באמצעי-נגד, בקראה ע"י מודעות פומביות וביולי-טונים חשאים לא לתת את עצמם להתפתות עוד, אלא להכין בונקרים בשביל הנשים והילדים ובעצמם להיות מוכן להתנגדות.

הבהלה אצל הקהל גוברת. המונות אנשים זורמים אל מעונו של הגאון ר' מנחם זמבה להתיעץ מה לעשות. הרב עונה לכל אחד באופן פרטי שאם הוא יכול להציל עצמו בצד הארי, הרי עליו לעשות זאת, ובאם לא — יכנס לבונקר. והנסיעה ללובלין ח"ולמסור את עצמו מרצון בידי הרשעים היא מעין אבוד עצמו לדעת. . . .

אל הרב באה גם משלחת מבתי המלאכה. הרב אינו רוצה לישא בעול האחריות לבד והוא קורא משום כך אליו התיעצות של רבנים ועסקנים ידועים. הרב מחוה את דעתו באפן ברור. כשמישהו מנסה להעיר לו שצריכים להיות זהירים בהפצת החלטה כזאת, אומר הרב: שהוא מוצא את זאת לחובה לברר לקהל שלא יתפתו יותר.

במעונו של הרב יש לראות מחזות טרגיים. בא אליו בבכיה זוג שרוצה להתגרש. מדוע? הבעל יש לו אפשרות להמלט אל הצד הארי ורוצה לקחת גם את אשתו עמו. אולם האשה מפחדת להסתכן, יש לה מראה פנים מיוחד וגם אינה רוצה להפרד מהוריה אלא לשתף אתם בגורלם. מאידך היא אינה רוצה להפריע לבעלה כשהוא יכול להציל

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 101 הודפס ע"י אוצר החכמה

את עצמו. הרב מסדר את הגט מתוך בכיות של עוית משני הצדדים. גם מעיניו של הרב זולגות דמעות בהזכירו במעמד זה את מאמר הגמרא: אפילו מזבח מוריד עליו דמעות. . . .

נכנס אליו צעיר עם זקנה. הוא יוצא בכל יום לנקודת עבודה בצד הארי. שם מצא גוי אחד שהוא מוכן להסתיר אותם (ומובן, שלא בחנם . . .) אמנם בתור נוצרי אדוק הוא סובר, שחטא הוא להציל יהודי. כשימרו את דתם, הוא יוכל כבר להציל אותם בתור נוצרים. אבל האם צועקת ובוכה, שמוטב לה למות כיהודיה מלחיות כנוצריה. הרב אומר אז לצעיר: אמך רוצה לחיות כיהודיה, האם אני אגיד לה ח"ו שתמות כנוצריה? ארורים הם הרשעים שאין טובתם שלמה. . . .

הזמן עושה את שלו. התאריך הולך ומתקרב . . . שלחי אדר. רבי מנחם זמבה קורא את כל הרבנים הגרים בקרבת מקום: את הרב משרפץ הרב גולדשלק, את הרב מקולבייל הרב לנדו, הרב ר' אליעזר איצי מיזלם מלודז, את הרב מוליה הרב ר' משה בר ואחרים. מדברים על המצב ומחליטים לגזור תענית ולקבוע את יום ער"ח ניסן ליום תשובה, תפלה וצדקה וגם למפעל פדיון-נפש שכספו יהיה מוקדש לעזרת-פסח. הם גם חברו תפלה מיוחדת ליום זה.

למרות שלא יכלו לפרסם את כל זאת, הופצה החלטה זו בכל הגיטו ובכל מקום שרק נמצא מנין של יהודים, השתתפו ביום התפלה. במיוחד אצל הרב התכנס קהל גדול מאד. הבכיות והיללות גברו עד לב השמים, הרב דרש דרשת-התעוררות בהתלהבות עצומה יוצאת-מהכלל. (כותב הטורים הללו זכה לשמוע פעמים מרובות את דרשות

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 102 הודפס ע"י אוצר החכמה

הרב, ברם בפעם הזאת הגיעו הדברים לידי התפשטות־הגשמיות).

מבלי לשים לב למצב העניינים ושעת בין השמשות, בעצומו של ערב הסערה הגדולה, לא שכח הרב, כמו רועה נאמן, שהפסח ממשמש ובא ושבפסח זקוקים יהודים ליין, מצה וכד'. הרב קורא לאספה את הרבנים והעסקנים ומתכוננת ועדה בראשות העסקנים בעלי המרץ, ר' יעקב טרוקנהיים, ר' יוסף קניגסברג והר' א. ג. פרידנזון הי"ד, אשר במסבות הקשות ביותר עבדו במסירות נפש כדי להמציא לתושבי הגיטו את צרכי הפסח.

ברחוב קופיצקי 4 ממול מקלטו של הרב שנמצא ברחוב קופיעצקי 7, אצל האדמו"ר מנובומינסק הרב פרלוב הי"ד (נספה במחנה) נמצאים כבר כמה ימים לפני ערב־פסח חדרים מלאים מצות, יין ושאר מצרכים. הקהל זרם אל הרב לקבלת התלושים, הולך ונהיה מצב רוח של ערב יום־טוב.

אור לארבעה עשר . . . ליל בדיקת־החמץ. בתוך הגיטו מתפשטת במהירות הבזק ידיעה מאיזה שוטר פולני, שמפקדת־המשטרה הפולנית קבלה פקודה לתפוס בשעה 12 בלילה את שערי הגיטו. נהיתה בהלה עצומה. כל איש רץ הביתה, אורז את חפציו ומתכונן ללכת לבונקר.

גם ה„מפלגה" עושה כבר את הכנותיה האחרונות. היא מעמידה את חבריה על הנקודות ושולחת חברים לרגול ואובסרבציה. גם בבתי המלאכה סדרו משמרות למען לא לתת לבהלה שתשתלט עליהם, בהבטיחם להודיע רצופות על מהלך המאורעות.

הדפסה בראולוגיות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 103 הודפס ע"י אוצר החכמה

שעה 10 בלילה. ה„מפלגה" קבלה הידיעה המעציבה, המתאשרת, שהגיטו הולך ונתפס. היא שולחת את חבריה לנקודות הקשר החשאיות, המוסרים את הידיעה הזאת לכל בתי־המלאכה ומעונות פרטיים.

12 בלילה: כל חברי ה„מפלגה" הם כבר על עמדותיהם. כמעט כל הגגות תפוסים ברובם על ידי נערים צעירים, שמעודם אולי לא נשאו נשק, אמנם הם כעת כ"כ נוקשים כמו גנרלים זקנים, הם החליטו ונשבעו לא למות עוד סתם כך, אלא מקודם הנקמה ואחריה ליפול, אולי מכדורם האחרון, או לא — גם על הכדור האחרון חבל. לעצמם, בשעת הדחק, יש ציאנקאלי ואת זה מחזיק כל אחד אצלו... הם גם בצעו את זאת בשלמות, נפרדו מקרוביהם. בלי מלים אפילו, רק במבט העינים, לא בכו, רק נשכו את השפתים ועלו על הגג. מי באקדוח, מי במכונת־יריה, מי ברמוני־יד (תוצרת עצמית) ומי גם בבקבוקים מלאים חומצת־מלח ובפצצות־הפחדה.

בשעות הבקר כשפלוגות־המרצחים הנאציות חדרו לתוך הגיטו, הן נפגשו, באופן בלתי־צפוי במטר־יריות עצום מכל הגגות ונאלצו זמנית לסגת . . . בצורה זאת, פחות או יותר, התחיל הדבר. . . .

הרב, בהיותו אחד האישים המרכזיים שבגיטו ונתון ע"י כך לפקוח תמידי, לא היה יכול בעצמו להיות בקשרים עם ה„מפלגה". אבל איש אמונו ר' יוסף קניגסברג הי"ד, מנהלה לשעבר של יח"ל, היה מראשי היועצים של ה„מפלגה". כשה„מפלגה" ערכה מגבית לצרך הגנת הגיטו, היה הרב מהתורמים הראשונים.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 104 הודפס ע"י אוצר החכמה

ברחוב קופיעצקי 7 בקומה הרביעית בקרן־זוית מתחת לגג הסוו מזמן מחבוא עם נקודת־מצפה מבעד לאשנב־הגג. זה היה מקלטו של הגאון ר' מנחם זמבה.

במשך כל יום ערב־הפסח, כמו בשדה־קרב בקוי החזית הקדמיים, כששני הצדדים מתקרבים, אינן פוסקות היריות על הגיטו מכל סוגי נשק. חברי המפלגה אינם יושבים בטלים ואין מאפשרים את חדירת האויב. אמנם עליהם להיות זהירים וחסכוניים, אולי לא תגיע העזרה המובטחת להם מבחוץ (אשר לדאבוננו גם לא הגיעה).

שעות בין הערבים. החג מגיע ובא. הרב שקוע בתוך דביקות עצומה: באותו הבונקר נמצאים עוד כמאה איש בערך, מחוגים שונים, נשים וטף, זה לא מפריע לו. הוא אמנם הנהו את עצמו לבד: ואולי עם עצמו ג"כ לא... אלא יותר למעלה, מעלה... רק כעת הבינותי את דבריו שאמר פעם, בהיותי נוכח בשעה שאחד המכירים גוזל הרבה מזמנו לחנם ושלא לרצונו, בהשתוממתי על מדת הסבלנות שבו אמר לי: יש לי בעז"ה מתנה מאתו יתברך שמו מח בריא מאד. כשאני משוחח עם מאן דהו ואינני מוצא כבר ענין בשיחה, יכולני להמשיך ולהקשיב בשקט ועם־כל־זה להיות שקוע במחשבותי ולעשות את שלי. כן, היו עוד אנשים רבים בבונקר אבל הרב היה לבדו....

כבר שעה מאוחרת בלילה, הרב מסתכל בשעונו ושואל, אם יש לכל אחד כזית מצה. מלפני זמן הכין הרב במיוחד מצות קטנות כדי שיהיה אפשר להחזיקן בכים. הוא אמר, שכל אחד יחזיק אצלו כזית מצה. אין לדעת מה יולד יום. יהיה לכל אחד, לפחות, כזית מצת מצוה....

הדפסה בריולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 105 הודפס ע"י אוצר החכמה

לבסוף משתתקות היריות במקצת. הרב יורד לתוך ביתו ועורך את הסדר בדביקות עצומה, כדרכו בקודש, קורא את ההגדה בהתלהבות וכבזמנים כתקונם הוא מתעכב בין הפרקים ומביע רעיונות עמוקים..

למחרת, יום הראשון של פסח, בבקר השכם חודרים הגייסות־הנאציים שוב לתוך הגיטו. הפעם כבר בכחות מוגברים וגם בפלוגות־שריון. בראותם שב„אקציות" רגילות לא יצליחו לבצע את תכניותיהם השטניות, ובפחדם מההתנגדות קשה־הערף ורבת הגבורה, שעלתה להם אתמול באבידות לא מעטות, התחילו באפן־שיטתי ולפי גושי־הבתים להעלות באש בית אחר בית ולפוצץ את הגיטו.

ההתנגדות הולכת עי"כ וקשה, ובכל זאת מוסיפים הצעירים הגבורים ללחום. בכמה מקומות מתקיימות קרבות עזות, כמו בבית המלאכה למברשות ברחוב ס"ט יארסקה, ובכמה מקומות — רק מעשי גבורה של קבוצות בודדות או של יחידים המתנפלים בהדרת־גבורה על המחנות הגדולים מהם בהרבה ובכוחותיהם האחרונים הם נוקמים את נקמתם עד נפלם, כמו האחים רודאל ברחוב מוראנובסקה ועשרות אחרים.

בימים הבאים משתמשים כבר הגרמנים גם באוירונים המבעירים שטחים גדולים בגיטו.

כל הגיטו בלהבות. מתפוצצים בתי חומה, מתמוטטים גגות ומתחתיהם המונות, המונות נפשות יהודים. מתוך הבתים הבוערים קופצות אמהות עם ילדיהן באין כבר אפשרות יציאה דרך חדרי־המדרגות הנמצאים כלם בלהבות.

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 106 הודפס ע"י אוצר החכמה

בוקרו של שבת-חול-המועד-פסח (י"ט ניסן תש"ג). הבתים הסמוכים לקופיעצה 7, מקום שם נמצא הבונקר של ר' מנחם זמבה, בוערים כליל ולשונות-האש משיגות כבר את הבונקר שבו אנו נמצאים. בתוך הבונקר קמה בהלה מיואשת. האנשים רוצים לעזוב את הבונקר בגלל העשן המחניק וסכנת האש הקרובה אלינו. אבל לרב אין חשק לרדת, הוא מבקש שינסו לכבות ומתחיל בעצמו לשאת מים. לבקשות הרב אנו נשארים הלאה בבונקר. שעה 12 בצהרים. כל הבנין כבר בלהבות. בתוך הבונקר מחניק העשן ללא לנשום יותר. האש הקיפה כבר גם את מדרגות-היציאה ומאימת הסכנה שלא תהיה כבר אפשרות לעזוב את הבונקר (כמו שגם אירע בהרבה מקומות) אנחנו עוזבים עם הרב את הבונקר. אולם לאן? ברחוב הלא ודאי עומדים פוחזי ס.ס. המרצחים; הם הלא רואים איך הקיפו בלהבות את כל הבית ומצפים משום-כך לקרבנותיהם. אנו יורדים משום כך למרתף, אבל גם שם איננו יכולים להשאר, אנו מחליטים איפוא לרוץ אל הבית שממול, מקום בו נמצא הבונקר של הרב מוליה הרב בר הי"ד.

ברגע מסוים, כשהיה נראה שהסביבה משתקטת עלתה לה לבתו של הרב מרת רויזקה כלתו של הרב מצ'ובין שליט"א (כיום בארץ ישראל) להעיף מבט מתוך הבית ובאשר שלא הבחינה בשום משמר היא קוראת לכלנו, לעזוב מיד את המרתף ולעבור אל הבית הסמוך.

היא רצה ועוברת הראשונה והיא מרמזת אלינו בידה. אנחנו חשבנו אז שפירושו של הרמז הוא שהמעבר חפשי והתחלנו לרוץ בו. בראש הולך הרב בהחזיקו ביד נכדו בן

הדפסה בריולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 107 הודפס ע"י אוצר החכמה

החמש יעק'לה בר (גם נכדו של הגאון מאוזרקוב) ואנחנו אחריו. ברגע זה שמענו מרחוק צעקות פראיות ויריות אחדות. לא יכלנו ברגע זה להתמצא מה שקרה, אנו רואים איך הרב, שהיה מספר צעדים לפנינו צונח . . . איננו יכולים ללכת הלאה, היריות נעשו תכופות וסמוכות יותר ואנו חוזרים למרתף הקודם.

עד לשעות המאוחרות של אחה"צ לא יכלנו לקבוע מה נעשה עם הרב. האם נפל סתם ככה והספיק עוד להמלט או שהאסון כבר התרחש.

ברדת הערב, במחסה האפלה אנו מנסים להוציא את הראש בכדי להודע סו"ם את אשר קרה לרב אבל אנו מוצאים כבר בשער את גויתו הקדושה. בא האסון. כבה המאור הגדול.

הידיעה האיומה התפשטה באורח בלתי מובן במעמקי הבונקרים. על אף הסכנה הגדולה ביותר, המאימת בכל רגע מחוצה לבונקר, מתכנסים בכל זאת כמה מנינים של ידידים אוהבים ומעריצים. בית דין של מספר רבנים מחליט לקבור אותו באופן זמני בחצר קופיצקה 4 בתוך הגן, על מנת להעביר אותו בשעת האפשרות לבית החיים.

לאורם השחור של הבתים הבוערים מסביב המשמש בערבוביה עם העשן, אנו עורכים את הקבורה של הגאון הגדול של זמננו בנוכחות שתי בנות, חתן אחד, הרב שמואל ליב בר והבן הצעיר, העילוי הרב אהרן נפתלי אומר קדיש. . . .

כך נספה ספר התורה החי שנכתב בקדושה ובטהרה.

יחד אתו כמו עם ר' חנניה בן תרדיון, נשרפו גם ספריו הקדושים, עשרות כתבי-יד של חבוריו הענקיים הגאונים

הדפסה בראולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 108 הודפס ע"י אוצר החכמה

למופת, בכל מקצעות התורה, אשר היה בכחם להאיר את העולם. חבל חבל. . . .

מי שמבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבונו . . . ה' ינקום דמו.

פרק י"ד

אחרית משפחתו וספריו

שרידי הגיטו נלקחו למאידנק — מחנה ההשמדה סמוך ללובלין, זה היה בתחילת חודש למאי 1943. בין אלה שנלקחו למאידנק היה בנו בכורו הר' שמעון אליעזר ואשתו פסיה יוכבד, נכדתו של הרב מפילץ וילדיהם, בנו השני העלוי המפורסם אהרן נפתלי הי"ד שעסק בתורה במשך ימי השואה מתוך עוני ודוחק בקדושה ובטהרה, שתי בנותיו הנשארות מרת רויזקה כלתה של הרב מטשיבין שליט"א והצעירה מרת גולדה לאה וגם חתנו הרב בער. שאר בני המשפחה נשלחו למקומות ההשמדה לפני זמן.

הנסיעה למאידנק ארכה יומיים. רבים מתו בדרך מרעב ומצמא, ממחנק ומצפיפות נוראה, אולם משפחת הרב „הצליחה" להגיע למחנה.

בהגיעם למחנה מיינו וסודרו הבאים על ידי אנשי הס.ס. מי למות בו במקום ומי לעבודת הפרך לפני ההשמדה. בין הראשונים נמצאו אנשים ונשים באים בימים, זקנים וחולים וגם ילדים. מי שלא רצה להפרד מילדו שומה עליו ללכת למשרפות.

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
רבי מנחם זמבה רוטשטיין, שמואל יצחק עמוד מס: 109 הודפס ע"י אוצר החכמה